

Muren

Foto: Studio S Entertainment

Många palestinier i Israel utsätts dagligen för kränkningar av ockupationsmakten. Omar är ung och vägrar finna sig. Tillsammans med sina bröder i motståndsrörelsen dödar han en israelisk soldat, arresteras och tvingas välja mellan ett liv i fängelse och ett liv som spion åt fienden. *Muren* är en stark berättelse om dagens Palestina och desperat längtan efter frihet – men också om kärlek, vänskap och lojalitet.

En filmhandledning av RONNIT HASSON & MALENA JANSON

Rek. för gymnasiet

Palestinakonflikten – kampen om det heliga landet

För att förstå handlingen i *Muren* är det bra att ha lite bakgrundskunskap om konflikten i Israel/Palestina. Den här konflikten är, som bekant, en världsangelägenhet som är såväl komplex som infekterad. Nedan skissas en sammanfattning utifrån Sune Perssons bok *Palestinakonflikten* som utkommit

i många nya, uppdaterade upplagor mellan 1971 och 2012.

Ytterst härrör Palestinakonflikten ur det faktum att landet intar en religiös särställning. Staden Jerusalem, staten Israels huvudstad, är en helig plats för samtliga tre abrahamitiska världsreligioner: judendomen, kristendomen och islam. Det finns såväl judar som muslimer som hävdar att de var

i Palestina "först" men faktum är att redan innan judendomens historia tog sin början så var Jerusalem och den plats där i dag den s k Klippmoskén ligger en helig plats för offer till gudarna.

Den sionistiska rörelsen, det vill säga en judisk dröm om att återvända till hemlandet, till Sion, föddes först i slutet av 1800-talet. Judarna var då sedan länge spridda över stora delar

av världen och på de flesta ställen väl assimilerade. År 1910 utgjorde den judiska befolkningen endast 14,3 procent av Palestinas befolkning och de ägde cirka 2 procent av landets jord, men den sionistiska rörelsen skapade oro bland araberna i Palestina.

Första världskriget

Under första världskriget (1914-1918) blev Palestina ett brittiskt mandat-område och Storbritannien inledde förhandlingar med såväl araber som sionister och avgav löften till de båda sidorna som var oförenliga. Exempelvis hade man å ena sidan utlovat ett oberoende arabiskt Palestina, å andra sidan utlovat ett nationalhem för judarna i Palestina. Detta ledde till att samtliga befolkningsgrupper ökade kraftigt i Palestina. Under perioden 1922-1944 växte invånarantalet från 750 000 till 1 750 000 – och den judiska befolkningen var den som ökade mest. Också det judiska kapitalet och politiska makten i Palestina växte kraftigt. Judar och araber levde i stort sett åtskilda, i skilda byar och stadsdelar och utgjorde två läger.

Med början påskan 1920 inleddes en lång period av strider mellan araber och judar som skördade dödsoffer och som ledde till att britterna försökte medla och finna olika lösningar som alltid förkastades av ena eller båda parterna. I den s k *Peelrapporten* 1937 föreslås en *tvåstatslösning* d v s att Palestina bör delas i en judisk och en arabisk stat. Rapporten mottogs med blandade känslor och förkastades vid sionistkongressen samma år. Därefter försämrades situationen i landet, våldet trappades upp och 1938 genomförde britterna en total militär ockupation av Palestina.

Andra världskriget

De palestinska judarna gav sitt helhjärtade stöd till Storbritannien i kriget mot Nazityskland och 1944 upprättades en speciell judisk brigad som stred under en blåvit fana med Davidsstjärna. 30 000 palestinska judar och 9 000 palestinska araber kom att enrulleras.

Vid krigsslutet 1945 återstod knappt 1,5 miljoner överlevande judar i Europa. Redan ett par veckor efter krigsslutet begärde sionisterna av den brittiska regeringen att Palestina skulle

etableras som en judisk stat och att så många judar som möjligt skulle få bosätta sig där. Men Storbritannien beslöt att begränsa invandringen till 1 500 människor per månad. Som svar på detta gav judiska ledare i Palestina stöd åt illegal invandring samtidigt som man satsade på en judisk militär uppladdning. Judiska terrorister angrep britterna och i juli 1946 sprängdes ett hotell i Jerusalem med över 90 dödsoffer. Det var alltså mot *britterna*, inte *araberna*, judarna vände sin vrede.

Det nybildade Arabförbundet å sin sida krävde att alla utländska trupper skulle dras tillbaka från Palestina samt att man skulle stoppa judisk invandring och försäljning av jord till judar.

Efter andra världskriget förändrades de utländska intressena i Palestina och Mellanöstern. Storbritannien var fortfarande den dominerande makten men USA hade seglat upp som en utmanare. Två orsaker till USA:s ökade intresse i området var oljan – 1944 kontrollerade USA 42 procent av oljereserverna i Mellanöstern – och de starka sionistiska påtryckningarna.

Den viktigaste parten i förhandlingarna var dock den nya världssorganisationen Förenta Nationerna, FN. FN:s Palestinakommission, som leddes av svensken Emil Sandström, föreslog en delningsplan. Efter starka påtryckningar från sionistledare röstades delningen av Palestina igenom. Samtliga arabstater samt en rad länder med muslimsk majoritet röstade emot förslaget.

Den arabiska befolkningen var till antalet i stor majoritet i Palestina men tilldelades en mindre jordyta än judarna; cirka 44 procent. Delningsresolutionen möttes med glädje av judarna men förkastades alltså av araberna. Nya, allt blodigare, attacker genomfördes mot såväl judiska som arabiska byar.

Palestinakriget 1948-1949

Den 14 maj 1948 proklamerades staten Israels självständighet av David Ben-Gurion som blev landets första premiär- och försvarsminister. Kort därefter erkändes staten av USA och Sovjetunionen och lite längre fram av Frankrike och Storbritannien.

Storbritannien utrymde nu Palestina. Dagen efter självständighetsför-

klaringen gick arabiska stater (bl a Egypten) till attack mot den nybildade staten. De judiska styrkorna var i bättre skick än de arabiska och höll fronterna men de arabiska arméerna besatte delar av Palestina som tilldelats den arabiska staten samt bl a Betlehem. FN trädde in och lyckades tidvis skapa vapenvila men striderna blossade upp på nytt med jämna mellanrum. Efter kraftiga offensiver i slutet av året fördrev den israeliska armén den arabiska och besatte även byar på libanesiskt område.

Det s k *Palestinakriget* 1948-1949 ledde till en massflykt av arabiska palestinier, såväl inom landets gränser som till närliggande arabländer. Siffrorna varierar kraftigt beroende på källa men enligt FN:s uppskattning drevs 726 000 människor på flykt varav 470 000 i det arabiska Palestina ("Västbanken" och "Gazaremsan") och resten till Libanon, Syrien, Jordanien, Egypten och Irak. Arabiska palestinier kallar kriget 1948-1949 för *al-Nakba*, Katastrofen.

Under 1949 undertecknades avtal om vapenstillestånd med de flesta inblandade staterna. Ett speciellt avtal skulle gälla i Jerusalem som skulle delas i en arabisk och en judisk zon och ledas under neutral internationell administration. Denna resolution, som antogs av FN:s generalförsamling, vägrade Israel och Jordanien att efterfölja. Israel proklamerade i stället Jerusalem som landets huvudstad medan Jordanien inlemmade Jerusalems gamla stad med sitt territorium.

I den s k *Law of Return* proklamerades 1950 varje judes rätt att återvända till Israel. År 1955 uppgick Israels invånarantal till cirka 1 800 000 och av dessa var 89 procent judar. År 1950 antogs också *The Absentee Property Law* som gick ut på att egendom som tidigare tillhört arabiska palestinier kunde övertas av judar om den ursprungliga ägaren inte gjorde anspråk på den. Man räknar med att 40 procent av den jord som tidigare ägts av araber bosatta i Israel beslagtogs som absentee property. År 1954 beräknas mer än en tredjedel av den judiska befolkningen leva på arabisk absentee property och nästan en tredjedel av de judiska invandrarna ha bosatt sig i stadsområden som övergivits av araber på flykt.

”Sexdagarskriget” juni 1967

Fram till 1966 fortsatte den judiska invandringen till Israel – liksom de palestinska flyktingströmmarna ut ur landet. I de närliggande arabiska länderna fick de palestinska flyktingarna stöd i ord, men inte i handling. De tvingades leva år efter år utan arbete och utan skolgång i FN:s primitiva flyktingläger som så småningom utvecklades från tält till plåtskjul till betongbaracker – och därmed permanentades misären.

I början av 1967 ökade spänningarna vid gränsen mellan Israel och grannlandet i nordväst, Syrien. Så småningom fick Syrien med sig Egypten och en rad andra arabstater och en militär uppladdning mot Israel påbörjades. I maj började egyptiska trupper marschera genom Sinaiöknerna mot Israel.

Krig utbröt den 5 juni och var över efter en knapp vecka. Trots att Israels armé var numerärt underlägsen var den kvalitativt oerhört överlägsen. Israel uppgav sina förluster till 676 döda medan de arabiska motståndarna miste 15 000 människoliv.

Egyptens och Jordaniens arméer var krossade, Syriens var knäckt. Israel hade erövrat stora landområden i söder samt den strategiskt viktiga Gazaremsan och Västbanken. Den tidigare jordanska östra delen av staden Jerusalem införlivades i staten Israel och därmed var den heliga staden inte längre delad, utan heljudisk.

Terrorattacker och vedergällningsattacker

För de arabiska palestinierna blev krigsnederlaget en bekräftelse på att arabstaterna inte kunde lösa Palestinafrågan. Palestina måste befrias av palestinierna själva och det måste ske via ett utdraget gerillakrig. Antalet rekryter till de palestinska motståndsrörelserna växte nu snabbt och den palestinska nationalismen fick ett kraftigt uppsving.

Starkast och mest känd var länge organisationen *Fatah* men efter sexdagarskriget bildades flera nya organisationer. Som övergripande paraplyorganisation över dessa fungerar *PLO*, Palestine Liberation Organization vars ordförande länge var den legendariske ledaren Yassir Arafat. Gerillakampen leddes främst från libanesiskt och

jordanskt territorium men till följd av Israels effektiva gränskontroll utfördes flera desperata terroraktioner i andra länder. Det är viktigt att komma ihåg att den här kampen inte hade religiösa förtecken.

1969 blev Golda Meir premiärminister och utrikesminister i Israel. Hon förde en alltmer hård för politik gentemot palestinska gerillarörelser. Efter terrorattackerna mot flygplatsen i Lod och OS i München 1972 startade Israel en skoningslös motterror mot de palestinska organisationerna och gerillaledare likviderades runtom i världen.

Alltsedan dess har terrorattacker från palestinska motståndsrörelser avlösts av vedergällningsattacker från Israel – oftast med flerdubbelt dödade palestinier.

Under 1970-talet blev PLO allmänt erkänt som företrädare för det palestinska folket och fick vid ett arabiskt toppmöte 1974 uppdraget att ansvara för alla palestinier. Samma år fick PLO ställning som observatör i FN. Bland stormakterna var det främst Sovjetunionen som gav PLO politiskt, militärt och ekonomiskt stöd.

I december 1987 exploderade det palestinska folkets protester mot den israeliska ockupationen på Gazaremsan och Västbanken i en folkresa som kallades *al-Intifada*, som betyder ungefär ”omskakningen”. Inledningsvis byggde den palestinska strategin på icke-våldsmetoder som bojkotter, strejker, skattevägran och massdemonstrationer.

Våldet hölls på nivån barn som kastade sten, undantagsvis molotovcocktails, mot israeliska militärfordon. Israels hade mycket svårt att svara på denna metod eftersom den militära övermakten inte kunde användas mot kvinnor och barn. När så ändå skedde blev resultatet kontraproduktivt och möttes av ökat hat och motstånd från palestinierna samt internationella protester mot Israel, bl a i Sverige och Sovjetunionen.

Så småningom mattades dock intifadan av under trycket från den israeliska övermakten och i stället tog somliga palestinska motståndsrörelser, såsom den nybildade islamistiska organisationen i Gazaremsan, *Hamas*, till nya, drastiska metoder. Hamas predikade oförsonligt krig mot judarna.

Fredsprocess och Osloavtal 1993

I och med kalla krigets slut och USA:s stärkta ställning som världens enda supermakt fick president George Bush ett ökat inflytande över FN vilket ledde till ett effektivt hanterande av Iraks invasion av Kuwait 1990, det första sk *Gulfkriget*. Med sig hade då USA majoriteten av Arabförbundets medlemmar och det politiska priset för denna lojalitet var ett aktivt amerikanskt försök att lösa Palestinakonflikten. Nu började förhandlingar om en fredsprocess som utmynnade i det sk *Osloavtalet* 1993 som syftade till ”en rättvis, varaktig och allomfattande fred”. Kortfattat gick strategin ut på att det palestinska folket stegvis skulle få självstyre på Västbanken och i Gazaremsan. Förhandlingarna fortsatte under hela 90-talet och arbetet gick sakta framåt.

Från 2000 till i dag: tvåstatslösningen avlägsen

Under 2000 skedde intensiva israelisk-palestinska förhandlingar om en slutlig fredslösning. Men i sista stund kollapsade förhandlingarna och palestinierna inledde en ny intifada, *al-Intifada-al-Aqsa*, som blev betydligt blodigare än den första med flera bombdåd i centrala Jerusalem och Tel Aviv.

Israels nya premiärminister, Ariel Sharon, förde en hård vedergällningspolitik mot terrorattackerna och därtill en brutal återockupation av stora delar av de självstyrande palestinska områdena. Det var nu den sk säkerhetsbarriären, *muren*, började byggas. Den andra intifadan krävde åren 2000-2008 7000 dödsoffer, av vilka 1000 var israeler.

Under 2000-talet har försök till fredsförhandlingar inletts flera gånger men sedan 2011 är fredsprocessen närmast dödförklarad. Israel har fortsatt sin expansiva ockupationspolitik, bombdåd utförs med jämna mellanrum. Den palestinska organisationen Hamas vägrar förhandla med Israel samtidigt som ledande internationella förhandlingsparter bojkottar Hamas.

Under hösten 2014 erkände Sveriges utrikesminister Margot Wallström Palestina som stat. Liksom många andra av världens ledare är hon för en tvåstatslösning men i nuläget är det en avlägsen utopi.

Filmens handling

Först ser vi en närbild av en ung mans sammanbitna ansikte, riktat uppåt. Därefter, i en avståndsbild, ser vi samma unga man klättra över en cirka åtta meter hög, klottrad mur med hjälp av ett rep. Uppe på murkrönet blir han beskjuten och firar sig kvickt ner på andra sidan och springer in i de trånga gränderna mellan de slitna husen i bostadsområdet han kommit till. Den unge mannen, Omar, går hem till sin vän och ledare Tarek där han även möter Amjad. De tre serveras te av Tareks syster Nadia. Omar och Nadia flirtar.

I nästa scen övningsskjuter Omar och Amjad under ledning av Tarek som sedan säger "Vi är redo, killar. Jag informerar brigaderna." Efteråt umgås de avspänt med varandra; softar, röker och drar skämt. Senare, på kvällen, går Omar och Amjad tillsammans genom stan. De pratar om Nadia, som båda är kär i. Amjad hävdar att Nadia älskar honom tillbaka.

Ny scen, dagtid. Omar bakar bröd i en bagerilokal med öppen vedspis. Därefter skriver han något på en lapp och klättrar sedan över muren på nytt och söker denna gång upp Nadia. De två har ett hemligt möte utanför hennes skola. Han ger henne lappen och de bedyrar varandra sin kärlek.

På väg tillbaka till sin by blir Omar upptäckt av israeliska soldater som förhör honom och utsätter honom för förnedrande trakasserier. När han protesterar blir han nedslagen.

Lite senare möter han Amjad och Tarek igen och säger att det är dags att agera. Samma natt stjälar han en bil, plockar upp Amjad och Tarek och far till en vägpostering. De tre spanar på de israeliska soldaterna. Tarek uppmanar Amjad att skjuta med Amjad tvekar. "Man blir ingen frihetskämpe av att titta på", hävdar då Tarek. Amjad skjuter, en soldat faller, larmet går.

Nytt hemligt möte mellan Omar och Nadia. Han lovar henne att prata med Tarek om deras kärlek, de skojar om vart de ska åka på smekmånad. Lite senare träffar Omar Tarek och Amjad på en lunchrestaurang. Omar försöker föra sitt och Nadias förhållande på tal men törs inte. Plötsligt invaderas restaurangen av israeliska soldater och de tre flyr. Efter en lång jakt i gränderna blir Omar fasttagen.

Omar förhörs under tortyr. Han vägrar berätta vem som sköt soldaten och är uppkäftig mot förhørsledaren. Han sätts i en mörk isoleringscell där enda sällskapet är en insekt. Senare, i matsalen, börjar en medfånge ge Omar råd om hur han ska agera för att bli

släppt: "Berätta inte för någon vad du gjort. Bli aldrig infiltratör." Omar svarar med en enda mening: "Jag kommer aldrig att erkänna."

Detta Omars uttalande räcker som bevis mot honom. Det visar sig att "medfånge" i själva verket var chef för underrättelsetjänsten och om inte Omar blir infiltratör, det vill säga i hemlighet arbetar för den israeliska sidan mot sina vänner och kampbröder, kommer han att dömas till 90 års fängelse. Minst. Omar vägrar först, men ger med sig när underrättelsetjänsten hotar med att göra hans och Nadias liv till ett helvete.

Omar släpps mot löftet att han ska leverera Tarek inom en månad. Väl i "frihet" söker Omar först upp Nadia, ger henne flera brev och lovar henne att han ska "fixa allt". Senare möter Omar Tarek under stort hemlighetsmakeri eftersom Tarek gått "under jorden". Även Amjad ansluter sig och Omar berättar om villkoren för sin frigivning och de tre planerar att överlista underrättelsetjänsten i ett bakhåll. Tarek hävdar att det finns en förrädare i deras motståndsrörelse. Lite senare ber Omar Tarek om Nadias hand. Tarek verkar positiv men säger att de ska ordna bakhållet först.

Omar och Nadia möts, han tar hen-

ne till en lägenhet där de kan flytta in. Hon ger honom en stickad mössa som ska skydda honom. De kysser varandra, ömt och försiktigt, och ler.

Omar pratar i telefon med underrättelsetjänsten som tycker att det är hög tid att få Tarek. När Omar sedan äter middag tillsammans med sin mamma och sina syskon kommer en polisstyrka. Återigen flyr han, genom gränder och över tak, och till slut lyckas han undkomma genom att sätta på sig mössan han fick av Nadia och försvinna i folkvimlet.

Nästa gång Omar och Nadia träffas verkar det ha gått en viss tid. De är lågmälda, tveksamma, byter brev med varandra. Nadia berättar att flera av hennes vänner tror att Omar arbetar som infiltrator för den israeliska sidan.

Det är dags för bakhållet som dock inte går som planerat. Omar, Tarek och Amjad väntar på en restaurang. Den israeliska säkerhetsstyrkan dyker upp och tillfångatar Omar.

Omar förhörs på nytt och blir dessutom misshandlad av medfångar. Omar ber chefen för underrättelsetjänsten om en ny chans; hellre blir han en riktig spion än stannar i fängelset. Chefen går med på Omars vädjanden men hotar med att avslöja hemligheter om Nadia som skulle förstöra hennes liv ifall Omar försöker lura dem på nytt. Omar förses med en fotboja och lovar återigen att leverera Tarek.

Väl ute igen spionerar Omar på Nadia som genom skolgårdens galler ger Amjad ett brev. Omar söker upp Amjad och hotar honom med kniv för att få honom att erkänna att det är han som är förrädaren. Amjad erkänner men försvarar sig med att den underrättelsetjänsten hade fått reda på att Nadia är gravid med Amjad och att de hotat att avslöja det om inte Amjad samarbetade. Omar blir väldigt upprörd och övertalar Amjad att de tillsammans ska gå till Tarek och berätta allt.

När Tarek får reda på vad som hänt utbryter ett slagsmål som slutar med att Amjad skjuter Tarek till döds. Underrättelsetjänsten informeras och hämtar kroppen. Omar ber dem hålla kroppen gömd en tid, tills han och Amjad rentvåts.

Omar och Amjad är hemma hos Nadia och hennes familj. De bjuds på te och Omar ber om Nadias hand å

Amjads vägnar. Pappan går med på giftermålet. Nadia, i bakgrunden, river sönder ett brev. Omar ger Amjad alla de pengar han sparat ihop till sitt bröllop med Nadia.

Nu hoppar vi ett par år framåt i tiden. Omar bakar, nu med hjälp av en bakningsmaskin. Han blir uppsökt av den nya ledaren för brigaderna, Tareks efterträdare, som vill utreda Tareks död närmare. Omar berättar att han inte sett Amjad på två år. Därefter söker återigen chefen för underrättelsetjänsten upp Omar. Han är ute efter den nye ledaren för brigaderna och använder utpressning för att få Omar att samarbeta med honom. Omar vägrar.

Ännu en gång ska Omar klättra över muren, men denna gång lyckas han inte komma upp. Han får hjälp av en äldre man och till slut tar han sig över. Han söker upp Nadia och frågar efter Amjad som dock inte är hemma. Omar bjuds in i deras hem, Nadia berättar hur ledsen hon är för att det blev som det blev och ber om ursäkt för att hon tvivlade på honom. Nadia presenterar Omar för sina två barn. Omar frågar efter deras ålder och räknar ut att Nadia inte kan ha varit gravid när Tarek dog. Amjad ljög för honom.

Omar ringer chefen för underrättelsetjänsten och säger att han går med på att samarbeta med dem om han får en pistol med vilken han ska skjuta Amjad. De stämmer möte och chefen för underrättelsetjänsten visar hur Omar ska använda pistolen. Omar tar emot den, riktar den mot chefen och skjuter.

Muren – konkretion & symbol

Den mur som spelar en så viktig roll i filmen är i högsta grad en realitet för såväl israeler som palestinier i Israel och är ett led i den israeliska ockupationspolitiken.

Muren byggs runt de judiska bosättningarna för att, enligt den israeliska regeringen, skydda människorna från självmordsbombare. Den började byggas 2002 och planeras att bli 720 kilometer lång. Den internationella domstolen i Haag har fördömt byggandet av en mur på de palestinska områdena på Västbanken och har uppmanat Israel att riva den, vilket alltså inte skett. Även Amnesty International hävdar att murbygget är ett folkbrott.

Muren går många gånger rakt

genom palestinsk mark och förhindrar t ex bönder från att bruka sin mark. Till de för många palestinier så livsviktiga olivlundarna får de tillträde endast för den årliga skörden. Cirka 85 procent av muren är byggd på palestinskt område och skär således av tiotusentals människor från släkt, vänner, jobbtillfällena och resten av världen.

Det finns ett sjuttiotial av israelisk militär välbevakade passager genom barriären. Israeler har fri passage genom dessa medan palestinier endast undantagsvis släpps igenom, exempelvis om de har sitt arbete på "fel" sida om muren.

- Hur många gånger får vi se Omar klättra över muren i filmen? Varför tror ni att regissören valt att upprepa denna scen flera gånger?

- Hur tror ni att Omar känner inför murens existens? Vad är det på "andra sidan" som får honom att klättra över muren med fara för sitt liv?

- I slutet av filmen orkar Omar knappt ta sig över muren. Varför? Har han blivit fysiskt svagare eller saknar han kanske motivation? Varför, i så fall?

- Ta reda på mer fakta om den mur som av somliga kallas *säkerhetsbarriär*, av andra *apartheidmur*. Hur sträcker den sig? Hur motiverar israeliska politiker dess existens? Hur påverkar den människors vardag?

Det finns flera filmer som på olika sätt skildrar den israeliska murens problematik. I *Five Broken Cameras* dokumenterar Emad Burnat och Guy Davidi en palestinsk motståndsrörelses envetna arbete med att via fredliga metoder protestera mot murbygget. I spelfilmen *Girafada* möter vi veterinären för Palestinas enda zoo i färd med att försöka smuggla en giraff från israeliskt till palestinskt område. I den amerikanska dokumentärfilmen *Löften* får vi träffa israeliska och palestinska barn som lever på olika sidor om muren och även se vad som händer när de möts för att spela fotboll tillsammans. *Budrus*, slutligen, handlar om en liten by som protesterade mot att muren skulle byggas tvärs igenom olivlundarna och be-

gravningsplatsen och småningom, med stöd från såväl israeliska som internationella motståndspersoner, faktiskt ändrade sträckningen av muren.

- Se någon eller några av dessa filmer och fundera på skildringen av livsvillkoren i Israel/Palestina. Påverkas ni olika av en fiktiv respektive en dokumentär skildring? Vilken är ”starkast”? Vilken är mest övertygande? Mest intressant?
- När man läser eller ser på film/tv om en så komplex och infekterad konflikt som den i Israel/Palestina är det förstås svårt att veta vad som är ”sant” och vad som är vinklad information. Vad innebär begreppet *propaganda*? Hur ska vi kunna värdera den information om Israel/Palestina som vi möter? Är dokumentära skildringar automatiskt mer pålitliga än fiktiva – eller kan det vara tvärtom?

Muren, murarna och frihetsbegreppet

En mur stänger ute. En mur skyddar. En mur skiljer människor från varandra. I filmen *Muren* finns Omar och hans familj på ena sidan och Tarek och Nadia på den andra. På ena sidan, således, filmens huvudperson och på andra sidan allt det som han lever för: vänner, kärlek, frihetskamp.

- Vem är skyddad och vem är utestängd av muren i filmen? Vilken är den ”rätta” sidan om muren att befinna sig på? På vilken sida känner sig Omar mest fri?

Det finns ju även andra murar i filmen: fängelsemurarna. Omar hävdar att han hellre blir medlöpare, d v s arbetar för israelerna, än tillbringar resten av sitt liv innanför fängelsemurarna.

- Med tanke på att Omars liv redan är så begränsat – han kan varken röra sig fritt eller handla fritt – varför är tanken på ett liv i fängelse så oerhört skrämmande för honom? Är det den rent fysiska ofriheten han räds eller är det snarare något mentalt?
- Har ni någon gång upplevt en stark känsla av ofrihet? Har ni tvingats vara på ställen där ni absolut inte vill vara

eller göra saker mot er vilja? Skriv och berätta hur det kändes. Eller, om ni inte varit med om en sådan situation, fantisera om en. Vad och vilken miljö skulle få er att känna er riktigt obekväma? Hur skulle det kännas att göra något mot er vilja?

Många barn drömmer om att vara äldre så att de får ”göra vad de vill”. Många unga längtar efter att bli vuxna så de får ”bestämma över sig själva och sina liv”. Paradoxalt nog så längtar många vuxna tillbaka till sin barndom och ungdom och menar att då var de ”fria”, d v s inte så tyngda av ansvar och tvång. Kanske är längtan efter frihet och känslan av ofrihet något vi alla bär på, oavsett hur vi lever.

- Fundera på begreppet *frihet*. Vad innebär det för dig? Dina föräldrar? Är det så att ett visst mått av ofrihet är en oundviklig, kanske rentav positiv, del av livet? Går det att leva helt fri? Vad måste man avstå ifrån för att uppnå total frihet? Och begränsas i så fall friheten av att en måste avstå vissa saker?

Frihetskämpe eller terrorist – eller både och? En fråga om perspektiv

Omar, Amjad och Tarek tillhör en politisk rörelse som kämpar för palestiniernas frihet mot den israeliska ockupationsmakten. De kallar sig *frihetskämpar* och när Tarek dör hyllas han som en av många martyrer som offrat sitt liv för den goda kam-

pens skull. Israelerna har dock en helt annan syn på Omars och de andra palestiniernas kamp. Den klassas som *terrorism*.

I dag används ordet terrorism ibland lättvindigt och närmast liktydigt med islamska attentat. Det är viktigt att komma ihåg att det förekommer såväl högerpolitisk som vänsterpolitisk terrorism, religiös och sekulär terrorism. Efter andra världskriget använde judarna i Palestina terror i protest mot den brittiska ockupationsmakten med många döda i sprängdåd som följd. Högerextreme Anders Behring Breiviks massaker i Oslo och på Utøya 2011 var ett terrordåd. Nobels fredspris-tagare Nelson Mandela, legendarisk frihetskämpe mot apartheidregimen i Sydafrika, stod ännu 2008 på USA:s terrorlista.

- Slå upp ordet ”terrorism” på t ex ne.se. Kan Omars och hans vänner kamp i Muren klassas som terrorism enligt den definitionen?
- Slå sedan upp ordet ”frihetskamp”. Kan Omars kamp även klassas som frihetskamp?
- Vem äger rätten att definiera var gränsen mellan frihetskamp och terrorism går? Är det frihetskämparna/terroristerna själva? Är det den politiska makten, d v s israelerna? Är det FN? Sveriges utrikesminister? Andra aktörer?

Terrorism kan sägas vara den svagare

partens politiska krigföring mot en övermakt. Israel har en oerhört kvalificerad och effektiv armé som vare sig palestinierna eller arabbländerna i det närliggande området rår på. Därför tar den palestinska frihetskampen till illegala medel i syfte att genom skräm- sel tvinga fram en förändring. Många gånger riktas bombdåd mot civila mål med oskyldiga offer som följd. För alla som exempelvis bor i Jerusalem innebär det här en konstant rädsla för att sätta sig på en buss eller befinna sig i folksamlingar. Inte sällan utförs sprängdåden av självmordsbombare som väljer att dö för sin kamp.

För många i ett tryggt land som Sverige, som inte befunnit sig i krig på över 200 år, är det svårt att förstå hur någon kan välja att dö för ett land, en religion eller för en politisk kamp. Ibland avfärdas självmordsbombare som "dårar". Då är det viktigt att komma ihåg två saker: För det första lever de flesta som väljer att ta sitt liv för kampens skull ett liv i misär; i fattigdom och ofrihet och utan framtidsutsikter. För det andra är de flesta människor som känner sig väldigt vanmäktiga i stånd att göra desperata saker för att bryta känslan av maktlöshet.

Det kan också vara värdefullt att reflektera kring det faktum att 1 600 människor begick självmord i Sverige år 2013. För en person som lever i misär långt härifrån – kanske rentav drömmer om att fly undan krig till just Sverige – framstår det kanske som fullständigt obegripligt att så många människor i ett rikt och välfungerande land väljer att dö frivilligt. Vi måste alltid komma ihåg att försöka vända på perspektiven för att nå ökad förståelse.

Men det kan ju vara svårt att föreställa sig hur det är att, liksom Omar, befinna sig i ett existentiellt skruvstäd. Att sakna makten att röra sig fritt, att forma sin framtid, att träffa vem han vill. Att veta att han aldrig kommer att samma möjligheter som de israeliska soldaterna i hans egen ålder. Att veta att han alltid kommer att vara bevakad av säkerhetspolisen.

- Försök ändå att föreställa er hur det skulle vara att uppleva den totala vanmakten. Hur långt tror ni att ni skulle kunna gå för att bryta van-

makten? Skulle ni kunna döda en fiende? Skulle ni kunna döda någon oskyldig?

- Har ni själva i någon situation agerat fullständigt desperat? Gjort överilade saker ni sedan ångrat? Kanske för att hämnas en oförrätt, få något ni åtrår eller för att försöka rädda en situation? Skriv och berätta! Samla allas berättelser i ett häfte som ni döper till "Desperatboken" eller dylikt, läs den och diskutera vidare. Självklart får alla elever lämna anonyma bidrag.

Apropå vikten av att försöka se saker ur olika perspektiv: den israeliska ockupationspolitiken drabbar även israeler. Som ung israel – kvinna som man – tvingas du t ex göra minst två års militärtjänst och fostras där till att tycka att de israeliska metoderna är rättfärdiga. Vidare förutsätts du ofta, i egenskap av jude i Israel, stödja ockupationspolitiken trots att du kanske är starkt kritisk mot den. Till och med judar i Sverige tvingas ofta till svars för Israels politik och ses med misstänksamhet av en del vänsteraktivister – trots att många är för fred, tvåstatslösning och mänskliga rättigheter också för palestinier.

- Hur framställs israelerna i filmen *Muren*? Tänk t ex på chefen för säkerhetspolisen och de unga militärerna som trakasserar Omar. Framställs de realistiskt eller färgas de av att perspektivet är Omars?

- Hur framställs konflikten mellan Israel och Palestina i filmen? Verkar den olösbar, hopplös, eller ges något hopp om fred? Framställs israelerna som genomgående onda och palestinerna som genomgående goda eller är det mer nyanserat än så?

- Fundera på filmens slutscen – vad är det som händer och varför? Föreställ er en fortsättning, en *Muren 2*; hur går det för Omar? Nadia? Frihetskampen?

I Sverige för en rad organisationer och enskilda människor illegal politisk kamp för att uppnå det de tror på. De som utför dessa dåd menar att de har rätt att bryta mot lagen för att

nå ett högre mål. Det kan röra sig om alltifrån att klottra rasistiska slagord på en fasad eller att hota sina politiska motståndare till att vandalisera en strippklubb, släppa ut minkarna på en pälsfarm eller att som tjej bada topless i en simhall som kräver att kvinnor skyller sina bröst. Vissa av dessa metoder kanske vi förkastar, andra kan vi förstå, ytterligare andra kanske vi rentav försvarar.

- I vilka fall – om några – är det okej att bryta mot lagen för att uppnå ett politiskt mål? Finns det någon kamp som ni skulle ta till illegala medel för? Diskutera!

- Feministisk kamp – att med olika medel kämpa för att åstadkomma ekonomisk, politisk och kulturell jämlikhet mellan män och kvinnor – är ett slags frihetskamp. Vilka medel tror ni är mest effektiva för att uppnå ett jämlikt samhälle? Kan en föreställa sig något sådant som feministisk terrorism? Vad skulle det vara?

Landskapet som berättarelement

Miljöer och scenografi har tillsammans med kostym och smink uppgiften att ge oss en bild av förutsättningarna för en berättelse – som vilken tidsålder den utspelar sig i, hur vardagen ser ut, vilken samhällsklass och kulturell identitet människorna tillhör.

Förutom att ge oss denna information har miljöer ett eget symbolspråk som kan användas som berättarelement. I egenskap av bildkonsumenter har vi lärt oss att avkoda konventionerna i det dagliga bildflöde som vi möter i tidningar, i reklam, på nätet, i tv och i filmer.

En klarblå himmel kan ha uppgiften att inge oss hopp, en mörk kattvind kan göra oss varse om att något blivit bortglömt eller att det kan finnas övernaturliga väsen där, en dörrspringa kan tyda på att det finns en iakttagare i närheten. Det är med andra ord ingen tillfällighet att vi läser in samma meddelanden i det vi ser, mer eller mindre omedvetet.

De smala gränderna är signifikativa för *Murens* scenografi. De för tankarna till gamla kvarter i en antik stad i Orienten där folk lever under enkla

förhållanden. Att gränderna är trånga och att området är svåröverskådligt tillför både motstånd och möjligheter beroende på vem du är.

Alla skrymslen och bakgårdar gör det lätt att smälta in och gömma sig, vilket gör det möjligt för Omar och Nadia att ses utan att bli upptäckta. Omars kunskap sedan bardomen om varenda vrå i den labyrintiska miljön ger honom ett övertag gentemot israelerna när han blir jagad. Omar lever ett primitivt liv som lågavlönad bagare. Han har bara sin kropp och sitt sinne till förfogande, medan de israeliska militärerna har helikoptrar och bilar.

Men fordonen är osmidiga i den svårframkomliga miljön. Trots resurser framstår militärerna som svagare på grund av begränsningarna i miljön – som även förtydligar det politiska budskapet att Omar är på hemmaplan och att israelerna är inkräktare.

- Tänk tillbaka på jakterna i gränderna. Hur förhåller sig Omar till miljön? Hur rör han sig? Hur kommer det sig att han flera gånger lyckas komma undan den israeliska polisen?

- De gånger Omar i stället åker fast; vad är det då som gör de israeliska agenterna överlägsna?

Invånarna vars hem ligger i anslutning till gränderna, bor tätt intill varann och håller ihop. Det märks när Omar springer igenom flera av hemmen under sin flykt undan de israeliska agenterna – familjerna iakttar hans intrång utan att röra en min. Att folk bor tätt innebär också att information sprids snabbt.

Till en början har gränderna och dess invånare en omslutande funktion för Omar, som ett hölje eller ett skydd. Något som han är trygg i. När det senare råder misstankar om att Omar spionerar åt israelerna framstår gränderna istället som klaustrofobiska.

Byborna vill inte bli förknippade med honom för då kan de själv råka illa ut. Omar blir paranoid – han känner sig inspärrad – både av israelerna och av sitt eget folk. Det som tidigare varit hans trygga hemtrakter, blir en främmande plats.

- Fundera över uttrycket ”Ensam

är stark” i förhållande till Omar och filmen i stort. I vilka situationer är det en fördel att vara ensam och när behöver Omar vänner och medmänniskor för att klara sig? Tänk både på dels rent fysiska, dels mentala situationer.

- Tänk dig att det görs en film om dig. Vad skulle miljön som du befinner dig i just nu säga om tiden ditt liv utspelar sig i? Vilka detaljer i miljön är talande? Skulle det vara en bra miljö att ha med i en film där du själv var huvudperson? Vilka detaljer i miljön skulle du framhäva, vilka skulle du dölja? Finns det några begränsningar i miljön – i så fall vilka?

Filmhistorisk inspiration

Slaget om Alger är en klassisk krigsfilm av Gillo Pontecorvo (1966) som skildrar Algerietkriget som pågick 1954-1962 och som ledde till att Algeriet frigjorde sig från Frankrike. Filmen, som har en realistisk, närmast dokumentär stil, är inspelad på plats i Alger. Precis som i *Muren* flydde frihetskämparna genom trånga gränder i staden, där de skyddades av sina landsmän. De

hade större kunskap om trakten som var deras hemmamiljö och kom därför undan fransmännen trots att dessa var militärt starkare.

Slaget om Alger kan ha inspirerat regissören Hany Abu-Assad i arbetet med *Muren*. Att göra en hänvisning till ett annat konstverk kan även kallas för att göra en *hommage*, som betyder hyllning. Genom att iscensätta något som påminner om verket förstärks associationen till det.

I *Slaget om Alger* leder kampen till att Algeriet blir självständigt från kolonialmakten Frankrike. De kuvade algerierna blev befriade och i förhållande till Israel/Palestina skulle det kunna ses som en utopi.

- Ge exempel på andra filmer som lånat från filmhistorien! Kan det finnas en poäng med att härma något som gjorts tidigare eller tyder det på brist på fantasi? Vad är bra och vad är dåligt med härmning eller hyllning?

- Fundera på hur ni själva skulle iscensätta en favoritscen i en film som ni gillar. Varför har ni valt just denna scen och hur skulle er version se ut? Skulle den vara lik eller olik referensscenen?

Kroppen som berättarelement

I filmer som handlar kroppsligt förfall, exempelvis sjukdomar, eller om kroppslig uppbyggnad, exempelvis bemästrande av en sport, har kroppen en central betydelse. Som i Michael Hanekes prisbelönta film *Amour*, där vi får följa en man som ser sin fru sakta tyna bort efter en stroke. Eller i *Rocky* där vi följer hur en lättviktsboxare bygger upp sig själv för att vinna över en mästare i tungviktsklassen.

Den kroppsliga aspekten kan även läsas in i *Muren*, trots att filmen inte tydligt gör anspråk på det. Omars kondition och sätt att röra sig på, illustrerar vid upprepade tillfällen hans personlighet och drivkraft.

Omar är en rakryggad och rättrådig person. Han låter sig inte förtryckas och finner sig heller inte i mentala eller fysiska begränsningar utsatta av andra. Han utstår straff och torteras i fängelset. Muren som skiljer honom ifrån barndomsvännerna är hög, men det hindrar honom inte ifrån att klättra över den. I flera situationer framgår det att han hellre riskerar livet än att leva halvdant eller liera sig med motståndaren.

I scenerna där han bakar bröd dokumenteras kroppsarbetet med degen sinnrikt och han använder hela stadens spektrum, inte bara gatorna, när han rör sig fram på ett parkour-liknande sätt, lodrätt och vågrätt – springer, klättrar, och hoppar mellan hustaken. Han utstrålar liv och möjligheter. Friheten manifesteras kroppsligt. Det finns bara en enda person som kan ändra på detta och det är Nadia.

Att Omars fysik blir en bild för förändringarna som sker märks då

han senare i filmen, tyngd av sitt brustna hjärta, åter försöker klättra över muren. Han ser blek och vek ut och orkar knappt ta sig över, fast en förbipasserande man hjälper honom upp. Livskraften och kompromisslösheten som präglat hela hans liv är borta. Sinnligheten är borta. Han står vid en automatiserad brödmaskin som gör det kroppsliga jobb som han brukade göra.

- Hur gestaltas Omars kropp rent konkret, visuellt? Hur ser han ut? Vilka delar av Omars kropp ser vi mest frekvent?

- Vad tror ni att filmen vill påvisa genom att en person rör sig obehindrat, trots alla förbud, i ett ockuperat område? Om Omar hade gått som vanligt på gatorna, sökt tillstånd för att komma över på andra sidan och varit nedstämd, vilken resonans hade historien haft då? Hade filmens budskap varit detsamma?

Filmens bildutsnitt växlar ofta mellan avståndsbilder och närbilder. I scener där Omars maktlöshet gestaltas är bilderna vida – det förstärker hans litenhet i förhållande till övermakten.

När muren filmas används, förutom avståndsbilder, även ett vidvinkelobjektiv som får muren att framstå som ännu högre. Det kontrasteras mot täta bilder, till exempel när Omar träffar Nadia eller vännerna Amjad och Tarek. Då uppstår det en mer intim kontakt med de som filmas.

- När ni tänker tillbaka på filmens avståndsbilder; vilka minns ni? Varför tror ni att regissören valt att använda avståndsbilder i dessa scener?
- När ni tänker tillbaka på filmens närbilder och extrema närbilder; vilka minns ni? Vilka effekter får användandet av dessa närbilder?

Muren – en kärleksfilm?

Kärlekshistorien mellan Omar och Nadia är tabubelagd men de kan inte låta bli att träffas. Eftersom män och kvinnor, enligt deras familjetraditioner, inte får umgås ensamma innan de gifter sig kan en gemensam framtid uteslutas om de blir avslöjade.

När de utbyter brevlappar och ses på ljusskygga platser är varje subtilt närmande en risk, därför blir det också starkt laddat.

I början av filmen säger Tarek att Nadia pratar för mycket. Hon behöver hålla sig tillbaka som kvinna, tycker han. Orsaken till att män och kvinnor ska hålla avstånd är för att förhindra kroppskontakt. Ett närmande skulle skada kvinnans och familjens heder.

När Omar visar Nadia lägenheten som han vill att de ska flytta in i och hon ställer sig på tå för att kyssa Omar filmas hennes fötter i en extrem närbild – kanske för att understryka att hon tar initiativet. Senare berättar Amjad att Nadia väntar barn med honom och då blir kontrasten till den subtila överträdelsen så stor att det blir oerhört dramatiskt. Det är inte orimligt att föreställa sig att Amjad kan bli dödad för vad han har utsatt Nadia för.

- Hur upplever ni skildringen av kärlekshistorien i *Muren*? Är den laddad? Jämför med hur ni upplever mer explicita kärleksscener i t ex amerikansk eller svensk film!

- Om ni råkade ut för samma sak som Omar, hur skulle ni handla? Går det att förstå hans osjälviska beslut att hjälpa Amjad? Hur kan Amjad leva med sitt samvete efter att ha lurat till

sig sin väns drömkvinna, hans besparingar och dödat hennes bror? Man brukar säga att ”i krig och kärlek är allt tillåtet”, men vad får det egentligen kosta att få bli ihop med den en älskar?

I stundens hetta, när en får reda på något som väcker upprörda känslor, kan det vara svårt att se saker på ett balanserat sätt. Om Omar hade låtit nyheten sjunka in, hade han kanske frågat Nadia om det han hade hört var sant innan han hjälpte Amjad att be om hennes hand. Men de strikta reglerna inom hederskulturer skapar en förhöjd anspänning och en press att agera på ett särskilt sätt. Som en följd av detta lämnas inte mycket utrymme till dialog mellan könen. I filmen blir anspänningen användbar för att öka dramatiken så att konflikterna dras till sin spets.

Växlingarna mellan lojalitet och förräderi går som en linje genom alla teman i filmen; vänskapshistorien, kärlekshistorien och i befrielsekampen. Omar är motiverad till att agera mot orättvisorna som israelerna bär ansvar för, men att få vara med Nadia är det han brinner mest för.

- Om triangeldramat mellan Omar, Nadia och Amjad inte hade tagit en negativ riktning – hade Omar ändå dödat den israeliska säkerhetschefen? Att ett krossat hjärta och ett personligt svek föregår den politiska aktionen, är det en grund för att *Muren* i första hand ska förstås som en kärlekshistoria? Vilken genre tillhör filmen egentligen? Diskutera.

- *Omar* är filmens originaltitel, men de svenska distributörerna har valt

att ändra den till *Muren*. Varför tror ni att de tyckte att *Muren* skulle vara mer lockande för en svensk publik? På vilket sätt påverkar de olika titlarna, *Omar* respektive *Muren*, uppfattningen om filmen?

Tips på födjupning

Filmer som nämns i texten:

- *Five Broken Cameras* (Palestina/Israel/Frankrike/Nederländerna, Emad Burnat och Guy Davidi, 2011)

- *Budrus* (Israel/Palestina/USA, Julia Bacha, 2009)

- *Girafada* (Palestina/Italien/Tyskland/Frankrike, Rani Massalha, 2013). Distribueras av Filmcentrum. Filmhandledning kommer under 2015.

- *Löften* (Israel, B Z Goldberg, 2001). Distribueras av Filmcentrum. Filmhandledning finns.

- *Slaget om Alger* (Italien/Algeriet, Gillo Pontecorvo, 1966)

Lästips:

- *Introduktion till filmpedagogik, Vita duken som svarta tavlan* (Gleerups, 2014). Tips om hur du analyserar filmers scenografi och bildutsnitt samt hur en förhåller sig till dokumentärfilm, fiktion och propaganda.

- Shani Boianjiu, *Det eviga folket är inte rädda* (Natur och Kultur, 2014). Fantastisk roman om ett gäng unga judiska kvinnor i dagens Israel. Om hur deras vardag påverkas av ockupationspolitiken, inte minst under den långa militärtjänstgöringen. Finns i pocket.

- Susan Abulhawa, *Morgon i Jenin* (Natur och Kultur, 2011). Fantastisk roman som följer en palestinsk familj i Israel från 1940 fram till i dag, berättad ur den unga Amals perspektiv. Finns i pocket.

PRODUKTIONSUPPGIFTER

Originaltitel: *Omar*

Palestina 2013

Regi: Hany Abu-Assad

Foto: Conny Fridh, Fredrik Egerstrand m fl

Klippning: Björn Lindgren

Ljudläggning: Henrik Ohlin

Koreograf: Tove Skeidsvoll

Medverkande:

Omar – Adam Bakri

Nadia – Leem Lubani

Tarek – Iyad Hoorani

Amjad – Samer Bisharat

Agent Rami – Waeeld Zuaiter

Tekniska uppgifter:

Längd: 96 minuter

Tillåten från 15 år

Svensk premiär: 2014-10-24

Distribution:

Studio S Entertainment

Tel: 08-21 08 04

Webb: www.studiosentertainment.se

OBS! Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution efter den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar. Via länken www.sfi.se/filmdistribution kan ni lära mer om hur ni hittar och bokar film.

Redaktion:

Malena Janson, Svenska Filminstitutet, februari 2015